

A kulturális sokszínűség veszélyei a német társadalomban a vendégmunkás programtól napjainkig

Bevezetés

Világszerte mintegy 60 millió ember számít menekültnek.¹ Becslések szerint minden második menekülő, aki Európában várakozik, Németországba akar eljutni. Közülük a szövetségi köztársaság sokakat befogadott „Willkommenskultur” politikájának meghirdetésekor, így nem véletlenül nevezi a Die Presse nevű osztrák lap Németországot 2015 augusztusában „Európa legnagyobb menekülttáborának”.²

Célom feltárni, hogy milyen változások történtek az őshonos populáció nyílt előítéletességének felszínre törésében a múlt század hatvanas éveiben tetten érhető eufórikus érzések (melyek oka a vendégmunkások érkezése volt) és a „Willkommenskultur” napjainkban érzékelhető visszahúzódnak időszak között.

Nem célom ismertetni a szövetségi köztársaság migráció elméleteit, irányait, modelljeit. Nem érintem a bevándorlás kapcsán a német humán biz-

¹ Vera Kemper (2015): 60 Millionen Flüchtlinge weltweit: Woher sie kommen, wohin sie wollen, wohin sie gehen? Spiegel Onlin/ 18.06.2015. <http://www.spiegel.de/politik/ausland/fluechtlinge-60-millionen-menschen-weltweit-auf-der-flucht-a-1039321.html>
Letöltés:2017.06.29.

² Kiemelve, mintegy példaként említi a festői szépségű bajor várost, Passaut, melyet régebben a három folyó városának is neveztek, most „Németország Lampedusája” csúfnevet viseli – hasonlítva a kis szigetet a városhoz, az ide érkező menekülők példátlanul nagy lélekszáma miatt. Az említett időszakban (2015 nyarán) ugyanis ebbe a városba naponta közel 500 menedékkérő érkezett Duygu Özkan (2015) : Deutschland: Das größte Flüchtlingslager Europas. Die Presse/ 2015.11.08.
http://diepresse.com/home/ausland/aussenpolitik/4797526/Deutschland_Das-groesste-Fluechtlingslager-Europas
Letöltés:2017.06.29.

tonságot érintő kockázatokat, veszélyeket, politikai, gazdasági, jogi, társadalmi, egészségügyi, munkaügyi, kriminológiai problémákat. Nem témája a dolgozatnak a menekültek németországi integrációja, asszimilációja, az ország beilleszkedést elősegítő politikája. Nem ábrázolom a menekülők által képviselt kultúrák általános jellemzőit, különbségeit. Nem vezérel politikai állásfoglalás, pusztán a megismert tények okait, gyökereit szeretném feltárni szubjektív nézőpont nélkül.

Történelmi visszatekintés

Németország a XX. század derekán vált bevándorlási célponttá, köszönhetően az erőteljes iparosításnak, valamint a nagymértékű háborús gazdasági igényeknek, melyek felszívták a hazai munkaerőt. A második világháborút követő időszakban a Német Szövetségi Köztársaság határain rendkívül nagy számban sokféle bevándorló, át- és visszatelepülő, menekült, vendégmunkás és egyéb munkavállaló kért bebocsátást, a más európai országba érkezett vándorok számához képest kimagaslóan nagy arányban.³

Az ötvenes évek közepének gazdasági fellendülése után rövidesen munkaerőhiány jelentkezett, amely viszonylag gyorsan megszüntette a második világháború utáni magas munkanélküliséget. Az ország munkaerőpiacának nagymértékű kiszélesedése a munkabíró bevándorlók („vendégmunkások”) millióinak országba özönlését igényelte, főleg Délkelet-Európából.

³ Hárs Ágnes – Kovács András – Tóth Judit (2005): Két Európai Unió tagállam migrációs szakpolitikájának összehasonlító elemzése. Németország és Írország esete. Tanulságok a hazai migrációs politika számára. Budapest, 2005.20. https://nfsz.munka.hu/Lapok/sajtonak_kf/sajtonak_ket_eu_tagallam_migracios_szakpol_osszeh_.aspx
Letöltés: 2017.05.17.

Löwi Ildikó: A kulturális sokszínűség veszélyei a német társadalomban a vendégmunkás programtól napjainkig

A toborzás a földközi-tengeri országokkal kötött államközi szerződések keretében valósult meg.⁴

A migráns munkaerő verbuválása és alkalmazása a német „gazdasági csoda” időszakában, az 1960-as években kezdődött és az első szakasza, a „Gastarbeiter” (vendégmunkás) program volt. Az országba érkezett gazdasági migránsok 85 %-a török állampolgárnak született, legális bevándorlásukat a Törökországgal kötött államközi egyezmény biztosította. 1965-ben Erhard kancellár kabinetjének működése alatt a „külföldi-törvény” (idegenrendészeti törvény) értelmében korlátozott jogokat is kaphattak.⁵

A 60-as évek végén (Nyugat) Németország még mindig élvezte a bevándorlók nyújtotta előnyöket, mivel olcsó munkaerejükkel a gazdasági csoda hajtómotorjává váltak. A németek a törököket ideiglenes gazdasági bevándorlóként aposztrofálták, akik tartják magukat a kétoldalú szerződés jogi kitételeihez. A küldő országokkal kötött egyezmények értelmében, kezdetben a rotációs elv működött: a vendégmunkások néhány év után visszatértek hazájukba, és a német gazdaság igényeinek megfelelően újak

⁴ Olaszország: 1955-ben, Spanyolország és Görögország: 1960-ban, Törökország: 1961-ben, Marokkó: 1963-ban, Portugália: 1964-ben, Tunézia: 1965-ben és Jugoszlávia: 1968-ban kötöttek államközi szerződéseket munkaerő-toborzás céljából.

Németh István (2016): Migráció Németországban a 17-20 század között. Rubikon/2016.27. évf. 1. sz.15.p.

http://www.rubicon.hu/ma_files/2016_01_04.pdf, Letöltés:2017.05.19.

⁵ Az 1965-ös „külföldi törvény” jelentősen megkönnyítette a külföldi munkavállalók tartózkodási engedélyhez jutását. Ez a törvény még a náci Németországból örökölt AVPO rendelkezést váltotta le (Ausländerpolizei- Verordnung), amely nem sok jogot hagyott a bevándorlóknak az országban tartózkodásra, gyakorlatilag indoklás nélkül kitoloncolták őket. Martin Greve, Kalbrize nur Ohran (2008): „Berlin” Deutsch-Türkisch Einblicke in die neue Vielfalt. Mercedes Druck, 2008. 89.p.

érkeztek.⁶ A gazdasági válság 1973. évi kitöréséig a külföldi munkavállalók létszáma az országban 550 ezerről 2,6 millióra nőtt – amikor is „jelentkezési stopot” hirdetett meg a szövetségi állam.⁷

Az eufória dilemmái

A német állampolgárok idegenekkel kapcsolatos attitűdjei a gazdasági fellendülés a „Gastarbeite időszakában két arcát mutatta. Egyrészt a vendégmunkások által (is) produkált gazdasági expanzió és a képzettséget nem igénylő, betanított munkák elvégzése a német populáció megelégedésére szolgált, ugyanis a törökök az alulfizetett fizikai munkák átvállalásával a korábbi német kékgalléros munkaerő számára lehetővé tették a felfelé mozgást a társadalmi ranglétrán, így az idegen munkások tömegei munkavégzésük okán még hasznosnak is bizonyultak a németek számára.

Másrészt azonban egy 1966-os nyugatnémet felmérés kérdezetteinek 51 %-a a német gazdasági csoda élvezése mellett egyidejűleg már elítélően nyilatkozott az országukban tartózkodó vendégmunkás kolóniákról. A nagy tömegű, idegen identitású külföldi munkavállalók iránt a német lakosság kezdetben látens, majd nyíltan is egyre erőteljesebb elutasítást mutatott. Ennek gazdasági okai voltak, ugyanis az alacsonyabb végzettségű német munkavállalók úgy érezték, hogy a vendégmunkások elveszik előlük a munkát, utalván arra a tényre, hogy a „Gastarbeiter”-ek körében alacsonyabb volt a munkanélküliségi ráta, mint esetükben.⁸

⁶ Ily módon 1955–1973 között közel 14 millió külföldi érkezett az NSZK-ba, és 11 millió tért vissza ismét hazájába. Az országban maradók családjukat is áttelepítették, mert az első, 1973-as olajárrobbanásig fokozott igény mutatkozott a munkaerejük iránt. A beáramló vendégmunkásokat tárt karokkal fogadták; az országba érkező 1 milliomedik portugál vendégmunkást 1964-ben mopeddel ajándékozták meg, a kétmilliomedik jugoszláv munkásnőt 1972-ben pezsgővel és virággal üdvözölték. Németh István (2016): u. o.15-16. p. http://www.rubicon.hu/ma_files/2016_01_04.pdf, Letöltés:2017.05.19.

⁷ Németh István (2016): u.o.1.p., http://www.rubicon.hu/ma_files/2016_01_04.pdf, Letöltés:2017.05.19.

⁸ Herbert Ulrich (2001): Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland. Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge: H: Beck, München, 2001. 190-210.p.

Mivel a németek arra számítottak, hogy a törökök jelenléte csak viszonylag rövid ideig fog tartani, így a törökök tartózkodása első időszakában szükségtelennek tartottak irányelveket lefektetni vagy bármiféle rendszert kiépíteni a török migránsok integrációjával kapcsolatban. Utóbbiak pedig nemcsak, hogy maradtak, hanem számuk megsokszorozódott a családgyesítések révén, így a toborzott migránsok mind gyakrabban váltak rövid távú vendégmunkásból hosszabb ideig ott tartózkodó munkavállalókká vagy maradni szándékozó bevándorlókká. A német társadalom a külföldi munkavállalók kezdeti üzemi integrációja és jogi helyzetének rendezése után mindinkább a családgyesítés keretében utánuk érkező családtagok társadalmi integrációjának, gyermekeik iskoláztatásának és szakmai képzésének gondjaival szembesült.⁹ A fokozódó gazdasági nyomás, melyben az idegen etnikumúak integrálási költségei súlyos összegekre rúgtak, okot adott a német populációnak az ellenséges érzületek felszínre törésére.

1973-ban a német kormányzat hivatalosan is felfüggesztette a munkaerő toborzást (Anwerberstop). Az 1978-ban létrehozott úgynevezett Integrációs Megbízott Hivatal a hetvenes évek végére erőteljes szigorításokkal csökkentette a bevándorlók lehetőségeit az országukba érkezésük után.¹⁰

Az 1980-as évek kezdetén egy nem teljesen új, de annál is inkább aktuális, napjainkig tartó folyamat vált mind nyilvánvalóbbá: megnőtt Németország vonzereje az európai és Európán kívüli válságövezetekben, onnan, ahol háború, nyomor és elnyomás uralkodott. Az előző évhez képest a nemzetközi válsághelyzetnek is köszönhetően megduplázódott a menedékjogot kérők száma, és a migrációs nyomás következtében a nyugat-német kormány egyfajta „korlátozási migrációs politikát” vezetett be, így 1998-ig az úgynevezett „elhárítási szakasz” nevű intézkedési sorozat volt érvényben.

⁹ Herbert Ulrich (2001): u.o.211-212.p.

¹⁰ A törökség létszáma 1973-ban 900000-re rúgott, azonban a permanens családgyesítési folyamatok következtében 1982-re meghaladta az 1 580 000 főt. Cornelia Schmalz Jacobsen (1995): *Ethnische Minderheiten in der Bundesrepublik Deutschland. Ein Lexikon*, München, 1995. 514. p.

A német bevándorlási politika eme szakaszában a szakpolitika mindinkább megfeledezett a migráns munkások integrációjáról, jóllehet fokozódott az ilyen irányú nyomás. A migránsok számának emelkedéséhez Németországban a kilencvenes évek elején, a délszláv háború elől menekülők, az etnika üldöztetés migránsai és kurdok példa nélküli létszámban özönlése járult hozzá. Felerősödött a „vendégmunkások” átváltozása „bevándorlóvá”.¹¹ Következésképpen az lett, hogy a szövetségi köztársaság a korábbinál is nagyobb mértékben szigorította bevándorlási politikáját.¹²

A közép- és kelet-európai rendszerváltozás után az egyesült Németország ismét a kelet– nyugati migráció célországa lett, jelentősen növekedett az országban illegálisan tartózkodók száma, akik embercsempészek segítségével, illegális határátlépőkként jutottak Németországba, Gyakran legálisan, turistaként, ismerősök vagy rokonok látogatójaként, szezonális foglalkoztatottként, üzleti utazóként, menedék kérőként érkeztek és maradtak bizonytalan ideig.¹³ A nagymértékű, tömeges migrációs nyomás miatt a

¹¹1984-ben 30 %-uk kívánt az NSZK-ban maradni, 1995-ben már 47 %-uk, a második generációból pedig 52 %-uk. Németh István (2016): u.o.16.p.

http://www.rubicon.hu/ma_files/2016_01_04.pdf, Letöltés:2017.05.20.

¹² A szigorítás célját szolgálta az un. „Inlanderprimat” elve (1991), vagyis a hazai munkavállalók mindig előny élveznek a munkaerőpiacon az idegenekkel szemben. Hasonló az „Asylkompromiss” rendelet, mely alpból megtagadta a szárazföldön érkezőktől a menekültstátuszt, mivel a környező országok biztonságos országnak számítottak. Kivétel képeztek a háborús övezetből érkezettek. Ezzel a gazdasági okok miatt bevándorlók számát akarták visszaszorítani. Szántó Veronika: A moszlim kisebbség társadalmi integrációjának nehézségei és kihívásai az Európai Unióban Nagy-Britannia és Németország példáján keresztül bemutatva. In: Vincze Ferenc: A török kisebbség integrációs problémái Németországban. Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest, 2009.39. p.

¹³ Az illegális bevándorlást többnyire nemzetközi szervezettségű, néha maffiahálózattal rendelkező embercsempész szervezetek mozgatták. Itt jelentkeztek az adósrabszolgaság és az emberkereskedelem modern formái, mint a nemzetközi szervezettségű s főbenjáró bűncselekménynek számító leánykereskedelem.

Németh István (2016): u. o. 19. p., http://www.rubicon.hu/ma_files/2016_01_04.pdf, Letöltés:2017.05.20.

Löwi Ildikó: A kulturális sokszínűség veszélyei a német társadalomban a vendégmunkás programtól napjainkig

szövetségi köztársaság egyes tartományaiban újra fellángolt az idegenellenesség. Az évezredforduló előtti években már nyolcmillió külföldi élt Németországban, legtöbbször tartósan.¹⁴

Fokozódó aggodalom a német lakosság körében

Egy, a Konrad Adenauer Stiftung által 2003-ban publikált felmérés szerint a német lakosság kétharmada támogatja a muszlimok korlátozásmentes, szabad vallásgyakorlását. A kérdezettek több mint 50 %-a helyesli az iszlám vallásoktatás bevezetését az állami iskolákban, de kételkedik az iszlám toleranciájában. 46 %-uk nem hisz abban, miszerint az iszlám és a kereszténység ugyanazokat az értékeket képviselik. A környezetükben élő muszlimok általában nem zavarják a kérdezetteket, 67 % viszont elvárja a muszlimoktól, hogy vallásgyakorlásuk során tekintettel legyenek a német lakosságra.¹⁵

2005-ben életbe lépett az új német bevándorlási törvény, mely egyesítette az addigi összes idegenjogi és menedékügyi törvényt, rendelkezést, valamint intézkedései sorait gyarapította a bevándorlók integrálásának kibővített lehetőségeivel is.¹⁶

¹⁴ Az NSZK-ban 1988-ban a menedéket kérelmezők átlépték a 100 ezres határt, majd 1992-re közel 440 ezerre emelkedett a számuk. Míg 1986-ban 75 %-uk a „harmadik világból” érkezett, 1993-ban 72 %-uk már Európából. Németh István (2016): u.o.19. p. http://www.rubicon.hu/ma_files/2016_01_04.pdf, Letöltés:2017.05.20.

¹⁵ Ulrich von Wiliamowitz-Moellendorff: Was halten die Deutschen vom Islam? Ergebnisse einer Umfrage. Arbeitspapier/Dokumentation Nr. 109, Konrad-AdenauerStiftung, Sankt Augustin, 2003/05. 5-13. p., http://www.kas.de/wf/doc/kas_1924-544-1-30.pdf Letöltés:2017.05.20.

¹⁶ Szántó Veronika (2006): A moszlim kisebbség társadalmi integrációjának nehézségei és kihívásai az Európai Unióban Nagy-Britannia és Németország példáján keresztül bemutatva. Budapesti Gazdasági Főiskola,2006.29. p. <http://docplayer.hu/46962240-Budapesti-gazdasagi-foiskola-kulkereskedelmi-foiskolai-kar-gazdasagdiplomacia-es-nemzetkozi-menedzsment-szak-nappali-tagozat-eu-kapcsolatok-szakirany.html>, Letöltés:2017.05.20.

2005 és 2010 közötti időszak kutatásai alapján a Németországban már ott élő, a családgyegetítés okán beszivárgó és permanensen növekvő bevándorló tömegek jelenlétének hatásait vizsgálva a Political Capital European Social Survey kutatási adatainak feldolgozása után bizonyossá vált az a tény, hogy az idegen etnikumú, kultúrájú tömegek vég nélküli áramlásának eredményeként újra felszínre tört és a kétezres évek első évtizedében maszszívan megerősödött a bevándorló csoportokkal szembeni ellenszenv.¹⁷

Az előítéletek, az „ellenségkép” megjelenése, a más identitással szembeni intolerancia nagymértékben hozzájárultak az idegen csoportok negatív megítéléséhez. 2006-ban a németek 58 %-a valószínűsített egy, a migránsok jóvoltából bekövetkező konfliktust (ami kétszeres növekedés 2004-hez képest), a kérdezettek 46 %-a tartott egy terrortámadástól és 42 %-uk gondolta úgy, hogy terroristák rejtőzhetnek a más kultúrájú bevándoroltak között. A megkérdezett németeknek mindössze egyharmada vélekedett pozitívan az országukba érkezett idegenekről.¹⁸

A Friedrich Ebert Alapítvány 2010-es kutatásai eredményeként a nyílt ellenesség a német pártpolitikai élet színterén is megjelent a migránsokkal szemben megfogalmazott politikai üzenetek képében. Egyes szélsőséges csoportok az emberek félelmeit és bizonytalanságát kihasználva agresszióra és erőszakos megmozdulásra buzdítottak a bevándorlók ellen.¹⁹

Wilhelm Heitmeyer, a németországi Bielefeldi Egyetem konfliktus és viselkedéskutató szociológusa három év idegenellenességének változását

¹⁷ A Political Capital European Social Survey adatain indexe szerint Németországban 2005 és 2007 között huszonöt százalékra emelkedett az idegenellenesek aránya az ESS adatbázisa alapján. Archive for category. Elemzések 2011. 04. 14.

<http://www.politicalcapital.hu/teszt/?cat=7&paged=7>, Letöltés:2017.06.18.

¹⁸ Rostoványi Zsolt (2010): Az iszlám Európában. Az európai muszlim közösségek differenciáltsága. Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézet, Aula Kiadó, Budapest 2010.

<http://docplayer.hu/4842326-Az-europai-muszlim-kozossegek-differencialtsaga.html>
Letöltés:2017.06.26.

¹⁹ Juhász Attila – Kiss Anikó (2011): A Sarrazin-vita rétegei és eddigi hozadéka. Lettre 81. szám, 2011. Nyár http://epa.oszk.hu/00000/00012/00065/juhasz_kiss.htm
Letöltés:2017.06.18.

Löwi Ildikó: A kulturális sokszínűség veszélyei a német társadalomban a vendégmunkás programtól napjainkig

hasonlította össze.(2002,2010,2011). A felmérés eredményeinek értékelését követően jelentésében úgy foglal állást, hogy bár az iszlámmal szembeni általános ellenségességről nem beszélhetünk, de míg a 2002-ben kérdezettek több mint fele, 2010- 2011-ben a kérdezettek kevesebb, mint fele problémákat érzékelt azokon a vidékeken, ahol sok muszlim lakott. A megkérdezettek közel 50 %-a a muszlim vallási infrastruktúrájának erőteljes épülése okán, valamint a muszlim befolyás kiterjesztése miatt aggodalomra okot adó problémát lát.²⁰

A You Gov vezető brit közvélemény-kutató intézet 2011 áprilisában felmérést készített 2020 német lakos megkérdezésével a bevándorlók és az őslakosok attitűdjeiről az egymás mellett/egymással élésre fókuszálva. Németországban az évtizedes munkahelyi, iskolai kapcsolatok ellenére a nem muzulmánok és a muzulmánok inkább egymás mellett és nem együtt élnek. Ezt jelzi, hogy az őslakosság 62 %-ának baráti, ismerősi körében egy muszlim sincsen. A németek többsége jellemzően nem csupán muzulmán ismerősökkel nem rendelkezik, de az iszlámról sem tudnak sokat: a kérdezettek 52 %-a a saját bevallása szerint keveset, 20 % pedig semmit sem tud az iszlámvallásról, kultúráról. A 2020 fős, felnőtt lakosság körében végzett reprezentatív felmérés alapján a németek 60 %-a a muzulmánok számának növekedését fenyegetőnek érzékeli a mindennapi életben. A végzettségi szint emelkedésével lineárisan növekvő tendenciát mutat a nem muzulmán-muzulmán kapcsolat gyakorisága. Ennek ellenére a muszlimokkal való együttélés a megkérdezett német lakosság 39 %-ában ellenérzéseket kelt, és közel egyharmada gondolja úgy, hogy további bevándorlásukat meg kellene akadályozni.²¹ A vegyes házasságok alacsony száma is azt mutatja,

²⁰ Wilhelm Heitmeyer (2011): Deutsche Zustände. Das entsicherte Jahrzehnt. Indikatoren zur Erfassung und Prozentwerte der Zustimmung Presseinformation. Universität Bielefeld, Berlin 2011.19.p., https://www.uni-bielefeld.de/ikg/Handout_Fassung_Monntag_1212.pdf, Letöltés:2018.02.01.

²¹ A You Gov 2011.április 25. és 27. között készítette a felmérést 2020 ember megkérdezésével. 24. hu <http://24.hu/kulfold/2016/05/06/ha-legkozelebb-azt-mondja-onnek-egy-nemet-hogy-nekem-is-vannak-muszlim-barataim-ne-higgyen-neki/>, Letöltés: 2016. 05. 21.

hogyan a németek és a muszlimok egyaránt zárt közösséget alkotnak, és saját etnikumukból választanak társat.²²

Az ellenesség okai között keresendő többek között a gazdasági helyzet, vagyis a német őslakosok egzisztenciájukat, munkahelyüket féltik, félelmet éreznek saját és országuk e szegmense helyzetének romlása miatt. A Frankfurter Allgemeine Wirtschaft 2013 novemberi cikkében konkrét említést tesz a jelenségről, miszerint a bevándorolt külföldiek gyakran jobban képzettek, mint a helyi lakosság, szaktudásukkal és alacsonyabb munkabér igényükkel veszélyforrást, konkurenciát jelentnek az úgynevezett „echte” (eredeti) németek munkahelyein.²³

Egy 2014 januári újságcikkben a Zeit Online körkérdezt intézett a bevándorlók gazdasági elfogadottságáról a németek körében. Váratlan módon, meglepően a kétezredik év első évtizedében a németek inkább pozitívan értékelték a külföldiek munka világában vállalt tevékenységét, ugyanakkor, a külföldi munkavállalókra, mint gazdasági vetélytársakra is tekintettek egyúttal. Vagyis a német munkaerő piac, elismervén a konkurencia szaktudását, ha látenszen is, de rettegett az idegenek által teremtett versenyhelyzettől.²⁴

Egy 2015 elejei Euro Barometer keretein belül történt lekérdezés eredménye már kifejezetten elutasítja az országba érkező, magasabb képzettségű migránsokat is, akár európai területről, akár az EU országain kívülről

²² Annak ellenére, hogy az összes németországi külföldi állampolgár közel egynegyede török, a külföldiekkel házasságra lépő német nőknek csak 14 százaléka választ török férjet, a német férfiaknak pedig csupán 8 százaléka vesz feleségül török nőt. Krózszer Anna – Szentiványi Zsófia (2009): Muszlimok Németországban – együttélés vagy egymás mellett élés? Nemzet és biztonság/ 2009. 07.38. p.

http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/krozser_anna__szentivanyi_zsofia-muszlimok_nemetsorszagban.pdf, Letöltés:2017.06.19

²³ Krise zieht mehr Zuwanderer nach Deutschland. Frankfurter Allgemeine Wirtschaft. 2013.11.12.

<http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/wirtschaftspolitik/suche-nach-stabilitaet-krise-zieht-mehr-zuwanderer-nach-deutschland-12674285.html>, Letöltés:2017.06.19.

²⁴ Deutschland, offen für Fremde? Zeit Magazin, Online/ 2014.01.10.

<http://www.zeit.de/wirtschaft/2014-01/einwanderung-deutschland-oeffentliche-meinung> Letöltés:2017.06.19.

érkezőkről van szó. A kérdésre, mely szerint további szigorítások bevezetése szükséges-e a bevándorlókkal szemben – az EU polgárok 61 százalékaival szemben a megkérdezett németek 81 %-ának válasza volt igenlő, vagyis, több mint kétharmaduk rossz érzéseket ápol a bevándorlókkal szemben.²⁵

Napjainkra a modern népvándorlással kapcsolatos nézetek, viták, vélemények a német nagypolitikában és annak sajtójában is napi szintű megjelenést követeltek ki maguknak. A német társadalom hajlamosnak tűnt bármely gazdasági és szociális atrocitásért a bevándorlókat okolni. Nyilvánvaló volt az is, hogy az erősnek mondható bevándorlás-ellenes közhangulat alapvetően hasonló irányba, az idegenellenesség felé tolt a politikusokat.

A bevándorlási szakpolitikák egyes attitűdjei (például vendégmunkásrendszer, hazatérésre ösztönzés) sokszor a leegyszerűsített bevándorlósztereotípiákra vezethetőek vissza, melyek szerint a migránsok célja a tartós társadalmi felemelkedés, ami azonban igen összetett folyamat. A németországi törökök és más nemzetiségű bevándoroltak példája azt mutatja, hogy az általuk elfoglalt társadalmi teret a származási és a befogadó országban betöltött társadalmi pozícióik kölcsönhatása alakítja. Mivel a német társadalomban – anyagi helyzetüktől függetlenül – többségük társadalmi státusa általában alacsonyrendű, az elérni kívánt felfelé irányuló társadalmi mobilitás valószínűbb helyszíne az anyaország lehet. Azaz a bevándorlók egy része számára a Németországban megszerzett gazdasági tőkéjük kulturális és szimbolikus tőkévé alakítása az anyaországban (például Törökországban) megvalósíthatóbbnak tűnik. A bevándorlókhoz kapcsolható előítéletesség ezért nem annyira az idegenek tradícióival, a kultúrájukkal, illetve anyaországhoz tartozásuk megváltoztathatatlanságával vagy azzal a kérdéssel függ össze, hogy valóban hazatérnek-e valamikor, hanem sokkal inkább társadalmi feltörekvésükkel, következésképpen ennek lehetséges következményeivel, a németek munkahelyeinek elvesztésével, az őshonos lakosság család, vallás, kultúra hármásának veszélyeztetésével,

²⁵ Mehrheit der Deutschen gegen Einwanderung aus Nicht-EU-Ländern. Zeit Online/2015.02.19., <http://www.zeit.de/gesellschaft/zeitgeschehen/2015-02/migration-eurobarometer-deutschland-ablehnung-nicht-eu-laender>, Letöltés:2017.06.26.

vagyis a magánszférájuk biztonságának a féltésével kapcsolatos – írja elemzésében a Juhász Attila – Kiss Anikó szerzőpáros.²⁶

A Szövetségi Statisztikai Hivatal (*Statistisches Bundesamt*) 2015. évi decemberi jelentése szerint pedig a Németországban tartózkodó külföldi állampolgárok száma már meghaladta a kilenc milliót, vagyis az egykori első-második generációs vendégmunkások és leszármazottaik a német populáció közel 10 %-át vagy az egyes tartományokra lebontva a tartományi lakosságszámhoz viszonyítva annál is nagyobb részét tették ki.²⁷ (Az euro zónában kb.338 millió ember élt ebben az időszakban.)²⁸

Az országban 2016-ig nyilvántartott nagyszámú külföldi döntő többsége az EU-n kívüli Európából származott, meghatározó többségben Törökországból.²⁹ A vendégmunkások és családtagjaik kétharmad része több mint 8 éve él az országban, 20 %-uk Németországban született; ez a két feltétel külön-külön is állampolgárságot biztosít nekik 7 év után a bevándorlási törvény szerint (*Zuwanderungsgesetz*).³⁰

²⁶Juhász Attila – Kiss Anikó (2011): u.o., http://epa.oszk.hu/00000/00012/00065/juhasz_kiss.htm, Letöltés:2017.06.17.

²⁷ Ausländische Bevölkerung. Statistisches Bundesamt, 2015.12. https://www.destatis.de/DE/PresseService/Presse/Pressemitteilungen/2017/11/PD17_413_12521.html
Letöltés: 2017.05.17

²⁸ Publikationen im Bereich Migration. Europäische Union & Euro-Zone: Gesamtbevölkerung von 2006 bis 2016 (in Millionen Einwohner). Das Statistik-Portal/ 2017. <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/14035/umfrage/europaeische-union-bevoelkerung-einwohner/> Letöltés:2017.06.29.

²⁹ A német társadalomban a török és az orosz vendégmunkás-családok vannak jelen legnagyobb számban, előbbieket létszámát 3-4 millióra lehet tenni, míg az oroszokét egyes statisztikák kicsivel 1 millió fölé helyezik. A balkáni ex-jugoszláv térségből érkezettek számát egymillió köré teszik, de ebben valószínűleg nincsenek benne a 2013-tól kezdődően Koszovóból kivándoroltak. Bevándorlás, kivándorlás és visszavándorlás. Nagypolitika, 2016., <https://nagypolitika.hu/2016/08/22/bevandorlas-kivandorlas-es-visszavandorlas/>
Letöltés.2017.05.02

³⁰ Szintén nagyszámú német nemzetiségű bevándorló (*Aussiedler, Spätaussiedler, Abkömmling*) jött 1980–1999 között az országba a volt Szovjetunió területéről (1,7 millió), Lengyelországból (0,7 millió), és Romániából (0,3 millió). Ezeknek az embereknek nemzetiségükből adódóan egy hivatali eljárás és két év németországi tartózkodás után járt a német állampolgárság, és ezért nem jelennek meg a hivatalos bevándorlási statisztikákban.

Löwi Ildikó: A kulturális sokszínűség veszélyei a német társadalomban a vendégmunkás programtól napjainkig

Az 1. számú táblázat a Német Statisztikai Hivatal 2015.évi adatait ábrázolja. A táblázat a tartományokban élő lakosság számát hasonlítja össze az ugyanott tartózkodó bevándorlók számával, valamint a tartományonkénti ezer-ezer lakosra jutó külföldiek számával.

Tartományok	Lakosság száma	Bevándorlók száma	1000 lakosra jutó külföldiek száma ³¹
Baden-Württemberg	10 879 618	1 544 665	142,0
Bajorország	12 843 514	1 577 194	122,8
Berlin	3 520 031	572 801	162,7
Brandenburg	2 484 826	88 158	35,5
Bréma	671 489	106 693	158,9
Hamburg	1 787 408	275 995	154,4
Hessen	6 176 172	929 556	150,5
Mecklenburg–Elő-Pomeránia	1 612 362	650 004	40,3
Alsó-Szászország	7 926 599	663 817	83,8
Észak-Rajna-Vesztfália	17 865 516	2 270 248	127,1
Rajna-vidék–Pfalz	4 052 803	394 088	97,2
Saar-vidék	995 597	104 878	105,3

A más nemzetiségű kisebbségektől eltérően egyenletesen elosztva települtek le (pontosabban telepítették le őket) az országban. Nagy részük beszéli korábbi hazája nyelvét is. <https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Bevoelkerung/MigrationIntegration/AuslaendBevoelkerung.html?nn=68748>

Letöltés:2017.05.17.

³¹ A Statistisches Bundesamt megjegyzése: Az 1000 lakosra jutó külföldiek aránya nem ugyanaz, mint a bevándorlókat regisztráló jegyzék, mert az adatok az utolsó népszámlálási adatok. Ford: a szerző, 2017.05.20.

Szászország	4 084 851	164 230	40,2
Szász- Anhalt	2 245 470	83 051	37,0
Schleswig-Holstein	2 858 714	191 327	66,9
Türingia	2 170 714	76 188	35,1
Németország	82 175 684	9 107 893	110,8

1. számú táblázat³²

A táblázat számsoraiból az az általános tendencia vonható le, mely szerint a volt nyugati tartományokban jelentősen nagyobb arányban tömörülnek az idegenek, mint a keleten fekvőkben. A német nagyvárosokban, főleg a nyugati tartományok centrumaiban, ugyanúgy, mint a világ más bevándorlási célországainak nagyvárosaiban tömörül össze jellemzően nagyobb számban az idegen enklávét.³³ Különösen a fővárosban, Berlinben, valamint Brémában, Hamburgban található kiemelkedően magas bevándorló populációs szám.

A látens előítéletesség felszínre törése a „Pegida” mozgalmakban

Az Statistisches Bundesamt táblázata azt is megmutatta, hogy a közel két és félmillió Brandenburg tartományban (Potsdam) és Thüringiában (Erfurt), vagyis Németország keleti részein tartanak nyilván a lakosság számához képest legkevesebb bevándorlót. A mai napig számos szempontból, de gazdaságilag mindenképpen hatalmas különbségek figyelhetők meg a Berlin közeli és Berlintől távoli települések fejlettségében. A nyugati résztől eltérő, alacsonyabb gazdasági fejlettség és/vagy a volt kelet-német emberekben feltámadó és erősödő nacionalista érzület – emlékeztető az idegenek

³² Forrás: Ausländische Bevölkerung. Statistische Bundesamt, 2015, Letöltés:2017.06.18.

³³ A német tartományokban, 2015 júliusában a menedékkérők száma elérte az 1,147 milliót, közülük csak 38473-an kaptak menedékjogot (3,35 %). Mehr als eine Million Asylbewerber in Deutschland. Junge Freiheit / 2015.07.31.

<https://jungefreiheit.de/politik/deutschland/2015/mehr-als-eine-million-asylbewerber-in-deutschland/>, Letöltés:2017.06.29.

Löwi Ildikó: A kulturális sokszínűség veszélyei a német társadalomban a vendégmunkás programtól napjainkig

(oroszfennhatóság) jelenlétére a szűkebb és tágabb környezetükben – mind hozzájárult az idegenek iránt táplált indulatok, előítéletek megjelenéséhez a közbeszédben. A Németország keleti területein elhelyezkedő nagyvárosok őslakói a sajtóban adtak hangot ellenérzésüknek. A Hamburger Abendblatt német napilap 2017 februárjában tudósított a német város polgárai által szervezett civil kezdeményezésről, amely az idegenek számára létesítendő új emeletes házak építési tilalmát követeli.³⁴ A Berliner Zeitung 2017 augusztusi számában arról számol be, hogy a szövetségi köztársaság bevándorlási politikájába vetett bizalom a német lakosság részéről egyre csökken.³⁵

A keleti területek fokozott idegenellenességét jól tükrözi a PEGIDA mozgalom gyors fejlődése – véli a Geiges Lars – Marg Stine – Franz Walter szerzőhármas. A mozgalomban résztvevők a „Mi vagyunk a nép” („Wir sind das Volk”) jelmondat alatt sorolták követeléseiket, amelyek a német bevándorlási és menekültügyi politika szerintük elhibázott lépéseit hivatottak korrigálni.³⁶

³⁴ Sorge in Klein Borstel (2017): Kommen mehr Flüchtlinge? 2017.02.23.

<http://www.abendblatt.de/hamburg/hamburg-nord/article209703493/Sorge-in-Klein-Borstel-Kommen-mehr-Fluechtlinge.html>, Letöltés:2017.07.28.

³⁵ Flüchtlinge in Europa „Das Vertrauen in den Staat wird weiter sinken”. Berliner Zeitung, 2017.08.28., <http://www.berliner-zeitung.de/kultur/fluechtlinge-in-europa--das-vertrauen-in-den-staat-wird-weiter-sinken--22806784>, Letöltés: 2017.08.28.

³⁶ Németországban 2014 őszén Drezdában alakult meg az úgynevezett Pegida-mozgalom (Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes), a németországi – szélesebb értelemben európai – bevándorlási folyamatok, az iszlám jelenléte elleni társadalmi-politikai fellépésként. A szervezet a Nyugat iszlamizációja ellen áll ki (azaz arra a társadalmi félelemre épített, hogy a muszlimok többségbe kerülnek a német társadalomban). Kollektívan megvetik az általuk csak „hazug sajtónak” (Lügenpresse) titulált „mainstream” médiát. Elsődleges céljuk, hogy ezekkel a tüntetésekkel megváltoztassák a kormány aktuális menekültpolitikáját, a muszlimokat teljes integrációra sarkallják. A Pegida alapítói 2014. október 20-án, hétfő este tartották első felvonulásukat Drezdában, viszonylag kevés, 350 résztvevővel. Négy héttel később azonban már 3200 fős tábor jelent meg, további négy hét múlva pedig a felvonulók létszáma elérte a 15 000 főt. Lars Geiges, Stine Marg, Franz Walter: Drezda és az Európai Hazafiak a Nyugat Iszlamizálódása Ellen (Pegida) nevű mozgalom. Ford: Eperjesi Zoltán és Csikós Gábor. In: Klio Történelmi Szemlélő Folyóirat. Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar, 2016/3.104-105. p. <http://real-j.mtak.hu/6772/13/Kli%C3%B3%202016%203%20sz%C3%A1m.pdf>

Az első empirikus kutatás, amelynek a célja a Pegida támogatói körének jobb megismerése volt, a drezdai Műszaki Egyetem (Technische Universität Dresden) professzora, Hans Vorländer és kollégái által, az Alkotmány- és Demokráciakutatói Központ segítségével valósult meg 2015 első felében. A kutatás eredményeire a Lars Geiges, Stine Marg és Franz Walter által írt könyv is utal, illetve saját kutatási eredményeiket is hozzátesszik. E két tanulmány eredményei empirikus adatok alapján rajzolják meg a Pegida támogatóinak profilját, vagyis a többségében tipikusnak mondható (volt kelet-német) őslakosság idegenek iránti érzéseit. A többség középosztálybeli, középkorú német férfi (a megkérdezettek 74,6 %-a férfi és 24,9 %-a nő, az átlagéletkor 47,6 év), aki vélhetően jól képzett (reáliskolát vagy főiskolát végzett), szászországi viszonyokhoz képest átlagon felüli jövedelemmel és munkahellyel rendelkezik, nagy valószínűséggel alkalmazotti pozícióban. Főként drezdai lakosok vagy a környékről valók, de szinte biztos, hogy szászországiak. Nagy részük nem tartozik semmilyen vallási felekezethez (71,8 %-uk), és nincs pártpolitikai hovatartozásuk sem (62,1 %-nak nincs pártkötődése). A kutatók a tüntetéseken részt vevők motivációira is kíváncsiak voltak, így megkérdezték őket az okokról, miért vesznek részt hétről hétre a hétfő esti sétákon. Több mint felük azt válaszolta, hogy elégedetlenek az aktuális bevándorlási politikával, nem akarnak a környezetükben migránsokkal élni, közel 20 %-uk a média tájékoztatását kritizálta, körülbelül 14 %-nak a bevándorlókkal és a menekültekkel szemben vannak fenntartásaik, és csupán 4,4 %-uk hozta fel indokként a vallási vagy ideológiai motivációjú erőszak elítélését. Fő követelésük a németországi muszlim közösségek teljes körű integrációja, vagy ennek hiányában az ország elhagyására szólítják fel őket. Mindenfajta vallási és politikai radikalizmust elvetnek, ők maguk pedig a polgári közepet erősítik. A háborús körülmények elől menekülők (a menekültstátuszt jogosan kérelmezők) befogadását elfogadják, hiszen ez emberi kötelességünk, a gazdasági bevándorlókat vi-

Letöltés:2017.09.11.

szont nem látják szívesen. Az integrációs hajlandóság függvényében lényegében az integrálódó „jó muszlim” – szegregálódó „rossz muszlim” dichotómia mentén osztják fel a muszlim közösségeket.³⁷

A Pegida az elmúlt egy évben látványos fejlődésen ment keresztül, hiszen egy lazán szervezett mozgalomból mára több tízezres támogatottságra tett szert.

A Pegida kezdeti sikere több okra vezethető vissza. A terület, melyen ez a tiltakozó mozgalom felütötte a fejét, Szászország, Drezda és az ebbe a tartományba tartozó több város. Mivel ez a terület a német megosztottság idején szinte teljesen mentes volt a bevándorlóktól, az itt élő németek nem tanultak meg együtt élni a külföldiekkel, így most nehéz befogadniuk ezt a tömeget, fenyegetve érzik magukat. Drezda polgársága hagyományosan jobboldali konzervatív beállítottságú. A szászok sokkal fogékonyabbak a politikára, aktívabban részt vesznek a politikai szférában, és jelenleg nem érzik úgy, hogy érdekeiket megfelelően képviselik a tartományi parlamentben. Az egész jelenség a szász szabadállam speciális politikai kultúrájának (Sachsen-Spezifikum) az eredménye lehet. Azonban érzékelhető a helyi társadalomban egyfajta megosztottság is, hiszen a megkérdezettek 20,4%-a még a befogadást is elutasítja, kifejezetten ellenszenvvel viseltetik a menedékkérőkkel szemben. A megkérdezettek között a fiatalabbak voltak az elfogadóbbak, és az is feltűnő volt, hogy a magasabban képzetek kevésbé voltak menekültellenesek.³⁸

³⁷ Hans Vorländer – Lars Geiges – Stine Marg – Franz Walter (2015): Wer geht zu PEGIDA und warum? Eine empirische Untersuchung von PEGIDA-Demonstranten in Dresden, Schriften zur Verfassungs- und Demokratieforschung, 2015/1. Zentrum für Verfassungs- und Demokratieforschung, Technische Universität, Dresden, 2015. In: Elsaszer Vanda Katalin: Pegida – a szélsőjobboldal előretörése Németországban? Nemzet és Biztonság 2015/6. szám. 31. p.

³⁸ A drezdai résztvevők mellett már Köln és Würzburg Pegida felvonulások színtere lett. A résztvevők száma hétről hétre megduplázódott, a facebookon létrehozott profilt pár hét leforgása alatt több mint 100 ezer ember látjolta, és a megkérdezett német polgárok közel 30 %-a támogatja a szervezet célkitűzéseit. Elsaszer Vanda Katalin: u.o. 36. p. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2015_6_03_elsaszer_vanda_katalin_-_pegida-a_szelsojobboldal_eloretorese_nemetszagban.pdf, Letöltés:2017.07.28.

A németek befogadási hajlandóságának földrajzi területek szerinti jelentős különbségére és eltérő mivoltára a történelmi gyökerekben kell keresnünk az okokat. A volt kelet-német tartományokban élő civilek kezdeményezése, mely egyre inkább jobboldali színezetet mutatott, hosszú távon nem lehet számottevő hatású a többi, nyugatabbra fekvő német tartományra. A mozgalmak megalakulásuk utáni sikeressége azonban mára csökkenőben van. Egy több mintegy 400 fős lekérdezés után világossá vált, hogy minden ötödik városlakó elutasítja a Pegida mozgalom törekvéseit – derült ki a Zeit Online által közölt 2015 októberi cikkéből.³⁹ A Pegida támogatottságának mértéke és megítélése egy nagyon mélyen gyökerező társadalmi konfliktusra világít rá, amely megoldás hiányában egyre erőteljesebben tört a felszínre.⁴⁰ Bassam Tibi, a Németországban élő szíriai származású professzor vont párhuzamot a bevándoroltak és az őshonos populáció egymás mellett kialakult életterére jellemző modellek között.

Az euró- iszlám és a gettó iszlám

Az „európai vezérkultúra” (europäische Leitkultur) és az „euro-izslám” fogalmait a szíriai származású kutató vezette be a köztudatba. Rostoványi Zsolt 2010-ben „Az európai muszlim közösségek differenciáltsága” című munkájában a szíriai professzor állításaira hivatkozik, mely szerint „európai vezérkultúra” alatt Tibi egy olyan konszenzuson alapuló érték- és normakatalógust ért, amely összhangban van a kultúra modern értékeivel: pluralizmus, tolerancia, szekularizmus, demokratikus civil társadalom és individuális emberi jogok. Bassam egyértelműen amellet foglal állást, hogy az európai iszlámnak – az „euro-izslámnak” – is ezen az „európai vezérkultúrán” kell alapulnia. Az euro-izslám Tibi értelmezésében az európai iszlám diaszpóra európai identitása, amely felvilágosult, racionalista és az európai

³⁹ Mehrheit der Dresdner lehnt ab. Zeit Online/ 2015. 10. 21.

<http://www.zeit.de/politik/deutschland/2015-10/dresden-umfrage-tu-dresden-pegida-asylsuchende>, Letöltés:2017.08.05.

⁴⁰ Wittmann Edina: Mi is az a Pegida? Kitekintő online folyóirat. Kodolányisok Világa/ 2015. 01. 26.

értékeket elfogadó. Ellentétpárjának a „gettó-izlámot” tartja, vagyis a sok helyütt kialakulóban lévő párhuzamos társadalmakat. Látható, hogy Tibi az identitás és közös értékek nélküli multikulturalizmussal szemben az integrációt támogatja. Az európai muszlimok eszerint az európai modernitás nem az ummakollektivitás⁴¹ részei. A vitában megszólaló Jürgen Habermas véleménye az volt, hogy egy közös politikai kultúra létrehozása feltétlenül szükséges lenne, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a többségi kultúra nem válhat automatikusan általános politikai kultúrává, s a kulturálisan differenciált társadalmakban egyenlő kulturális jogokra van szükség.⁴²

Rostoványi Zsolt tanulmányában úgy véli, hogy a multikulturalizmus nem váltotta be az eredetileg hozzá fűzött reményeket, s egyre többen távolodnak attól. A megoldás mind inkább az integráció lenne, akár állampolgárságot is adva az azt igénylőknek. Ez azonban újabb, más jellegű problémákat vet fel, hiszen a többségi álláspont szerint, aki állampolgárságot kíván folyamodni, annak először integrálódnia kell, illetve bizonyítania „németiségét”. Aligha lehet azonban elvárni egy muszlimtól a német társadalomba történő teljes integrálódást állampolgárság és a részvételi jogok és lehetőségek teljes körű biztosítása nélkül.⁴³

Azok, akik a multikulturalizmus válságáról, alkalmatlanságáról beszélnek, a fogalmat – amint arra már utaltunk – a szeparációval, „gettóizációval”, az elkülönülten egymás mellett éléssel, ugyanakkor a közös értékek, a kulturálisan elkülönülő közösségeket összekötő közös társadalmi mező hiányával azonosítják. Ez a közös mező lehet a civil társadalom, illetve a

⁴¹ Umma: közösség; a muszlim közösség, a hívők együttese, az „izlám nemzet”; az izlám csak egyetlen közösséget ismer el, az ummát. Ferenczi D. Ebubekir (2010): *Islám Kislexikon*, Budapest, 2010.

⁴² A németországi Leitkultur-vita fő kiváltója az volt, hogy egyes politikusok a Tibi által használt „európai vezérkultúra” helyett „német vezérkultúráról” (deutsche Leitkultur) kezdtek beszélni. A kifejezés eleve negatív kicsengésű és számtalan félreértése adhat okot. A kiobbant vitában olyan kérdések merültek fel, mint a kultúrák hierarchiája, az integráció (Leitkultur) és a multikulturalizmus viszonya, ki és mi tekinthető németnek, a „keresztény Nyugat” értékei. Rostoványi Zsolt: u.o.130-131. p., <http://docplayer.hu/4842326-Az-europai-muszlim-kozossegek-differencialtsaga.html>, Letöltés:2017.08.27.

⁴³ Rostoványi Zsolt (2010): u.o.132-133.p., <http://docplayer.hu/4842326-Az-europai-muszlim-kozossegek-differencialtsaga.html>, Letöltés:2017.08.27.

Bassam Tibi által szorgalmazott „Leitkultur”, a domináns vagy iránymutató kultúra.⁴⁴

Fukuyama úgy véli, hogy ez a kultúra a közös liberális kultúra.⁴⁵ Németország az a nemzet-fogalom, amely különösen az állampolgárság esetében alapvető jelentőségű. A német nemzet-fogalom ugyanis a klasszikus „kultúrnemzet” eszméjére épül, meghatározóan etnikai kategória, hiszen tagjává – sarkítva – csupán beleszületéssel válhat valaki. Az országot érintő migrációs folyamat vetette fel a német identitás, a hagyományos német kultúra és nemzet koncepció újraértelmezésének a szükségességét is.⁴⁶

Fokozódik-e Németországban az ellenségesség a „mássággal” szemben?

A bevándorlók többsége számára még mindig megmaradt az idegen lét érzése mind az idegen etnikum, mind a németek körében. Ez az idegen lét a valóságban is létezik és kézzel fogható az elutasítása is, melynek következtében a bevándoroltak visszahúzódtak, és etnikai szigeteket alkottak. Az új, befogadó társadalomhoz való tartozás szándéka még csírájában sem mutat-

⁴⁴ “Európai iránymutató kultúra” (europäische Leitkultur) alatt Tibi egy olyan “konszenzuson alapuló érték- és norma-katalógust” ért, amely összhangban van a habermasi “kulturális modern”, illetve az európai felvilágosodás értékeivel: pluralizmus, tolerancia, szekularizmus, demokratikus civil társadalom és individuális emberi jogok. Tibi abból indul ki, hogy a különböző civilizációkhoz tartozó embereknek különböző a norma- és értékrendjük is. Az eltérő norma- és értékrendek közötti közös pontokban, a “közös nevezőben” való egyetértés maga az “iránymutató kultúra”. Európában ugyanakkor az iránymutató kultúra csakis olyan lehet, amely az európai felvilágosodás értékein alapszik. Tibi Bassam: Europa ohne Identität? Leitkultur oder Wertebelibigkeit. Siedler Taschenbücher, München, 2002.180-183. p.

⁴⁵Rostoványi Zsolt (2011): Európai (euro-) iszlám vagy iszlám Európában. 28. szám.49.p. <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=FIQXWM>, Letöltés:2017.07.28.

⁴⁶ Rostoványi Zsolt (2011): A németországi iszlám közösségek. Grotius E-könyvtár.2011. 4-5.p.,

http://www.grotius.hu/doc/pub/TMMLIH/2011_11_rostov%C3%A1nyi_zsolt_%20a%20n%C3%A9metorsz%C3%A1gi%20iszl%C3%A1m%20k%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gek.pdf, Letöltés:2017.09.08.

kozott. Rásegített a folyamat elmélyüléséhez, hogy a német törvények szemében az idegen nemzetiségűek nem érnek fel a hazai nemzetiségűekkel, sőt társadalmukat sem szociálisan, sem kulturálisan nem tekintik egyenrangúnak. Ez szintén a szakadék és az elválasztódás szélesedéséhez vezet a csoportok között, és lehetetlenné teszi az azonos lehetőségeket, valamint megnehezíti a beilleszkedési folyamatot – fejt ki véleményét Faruk Sen, a németországi törökök esseni centrumának vezetője, kettős állampolgár.⁴⁷

Az INSA közvélemény-kutató intézet által végzett 2016 májusában nyilvánosságra hozott lekérdezéséből kiderült, hogy a németek mintegy 60 %-a úgy gondolja: az iszlámnak nincs helye Németországban. Az intézet korábbi kutatásaihoz képest egyértelműen látható, hogy a migránsok befogadása nagymértékben módosította a németek idegen népekkel szembeni attitűdjeit és a belpolitikai erőviszonyokat. Korábban a német társadalom viszonylagosan megosztott volt a „menekültek” befogadásával kapcsolatban, és a nagy migrációs hullám előtt többségük még támogatta is a kormány befogadó politikáját. A német társadalom iszlámról alkotott képe azonban drámaian megváltozott, miután egy év alatt (2016-ban) több száz-ezer migráns érkezett Berlinbe, és a mindennapossá váló, migránsok által elkövetett bűncselekmények hatására a németek többsége már úgy érezte, többé nem biztonságosak az utcák.⁴⁸ A „Wilkommenskultur” modelljének sikere vitatott, következménye, hogy egyre több német állampolgár próbál más országokban új életet kezdeni. A Die Welt 2016.októberi információi szerint az utóbbi tíz év folyamán több mint 1,5 millió német hagyta el Németországot, és az elvándorlás növekvő tendenciát mutatott a migrációs válság fokozódása idején – idézi a cikket a Hídfő térségi online folyóirat.⁴⁹

⁴⁷ Faruk Sen (2003): The Situation of Turkish Migrants in Germany. Török bevándorlók történelmi helyzete Németországban. Ford: Bosznai Csaba (2003) In: Nemzeti tudat, nemzeti és etnikai folyamatok. 2003. 689-690.p.,

<http://epa.oszk.hu/00400/00462/00024/pdf/11szemle01.pdf>, Letöltés:2017.09.09.

⁴⁸ Német kétharmad: Az iszlámnak nincs helye Németországban. hidfo.ru 2016.05.09. <http://www.hidfo.ru/2016/05/nemet-ketharmad-az-islamnak-nincs-helye-nemetorszagban/>, Letöltés:2017.09.21.

⁴⁹ A migránsok miatt menekülnek a németek Németországból. Hídfő. Egy élő politikához. Térségi Hírek. 2016.10.26.

Mi következik abból, ha egy, a nyugati értékeket magában hordozó társadalom feladja a saját identitását, ha nem akarja megünnepelni a karácsonyt, vagy a kávéreklámról eltünteti a szerecsen gyereket?

Ez egyféle fokozatos meghátrálás, amely igen komoly veszélyt jelent a befogadó társadalmak részéről. A párhuzamos társadalmak létének tudomásul vétele, a problémáikról szóló építő jellegű és megoldást kereső egészséges párbeszéd vagy közvita hiánya, a bevándorlók okozta gazdasági, szociális, egészségügyi problémák szőnyeg alá söprése – mind a kiút hiányát mutatják. A német demokratikus hagyományok szerepe, a toleráns viselkedési kultúra, a jóléti társadalom eszméje, a kulturális pluralizmus elfogadottsága mind-mind olyan társadalmi környezetet teremtenek, amelyek jelentősen befolyásolhatják a befogadó készséget és ennek talaján megbúvó előítéletességet. A szociológiai háttérben végzett kutatások sora megmutatta az előítéletesség társadalmi beágyazottságát az iskolai végzettség alacsony volta adja, a szocializáció szintén fontos tényező, mivel az előítéletesség az idősebb (nyugdíjas) és inaktív férfiak között a leggyakoribb. A vallásosság szerepe viszont elhanyagolható.

Rostoványi írja azt is, hogy a muszlim kisebbségek – elsősorban a második-harmadik generációs fiatalok körében kétségkívül tapasztalható egyfajta radikalizálódás. A szélsőségesek az európai muszlim népesség 1-2 %-át teszik ki. Többnyire olyan fiatal, középosztálybeli férfiakra van szó, akiket „kulturális/szociális sokk” ért. Az okok kétoldaliak: egyfelől Európa „taszítása”, másfelől az iszlám „vonzása”. Sokkhatás lehet számukra az európai társadalom részéről a befogadás iránti készség hiánya, a „gettóizáció”, a szekularizmus, személyes krízis, identitás-válság, deklasszálódás, marginalizálódás, periferizálódás, a reiszlamizáció európai térnyerése, s

<http://www.hidfo.ru/2016/10/a-migransok-miatt-menekulnek-a-nemetek-nemetorszagbol/>, Letöltés: 2017.09.21.

végül egyfajta menekvés, védelem, szolidaritás, útmutatás – amellyel a radikális iszlamista közösségek szolgálnak.⁵⁰

Komoly gondnak látszik a kibocsátó országból érkező utánpótlás, akár családgyesítés formájába, akár legális vagy illegális utakon. A frissen érkezők komoly kötőfékei lehetne társaik, a fogadó ország társadalmába való beilleszkedésének, ugyanis az integrálódás folyamatát a régi konzervatív közegből újonnan érkezők megakaszthatják, követelve a régi haza hagyományainak betartását az új országban is. Ezzel mintegy konzerválva a múltat, vagyis annak lehetőségét is kizárva, hogy a párhuzamos társadalmak nyissanak utat egymás felé.⁵¹

Következtetések

A német migrációs politika az elmúlt években a „Willkommenskultur” országaként határozta meg magát. Azonban a migránsokat üdvözlő befogadási kultúrát mára Németországban fenntartással fogadja a befogadó populáció.

Az előítéletesség struktúrája és társadalmi beágyazottsága jelentős eltéréseket mutat a német régiók, tartományok között. A bevándoroltak és az őslakosok között törésvonalak húzódnak, melyek csak részben civilizációs-kulturális jellegűek. Nagy szerepet játszik e szakadékok kialakulásában az ország korábbi gazdasági, szociális helyzete és nem kevésbé a politika. Németország szerte, de hangsúlyosan a keleti tartományokban az ismeretlen-től való általános félelem és idegenkedés helyett konkrét ellenségkép jelent meg: a menekültek. A már megfogható ellenségképhez az eddigieknél súlyosabb félelmek kapcsolódnak: a terrorizmustól, bűnözéstől tartó polgárok százezreinek, millióinak a félelmei. Korábban ez a fóbia inkább azok

⁵⁰ Rostoványi Zsolt (2010): Az iszlám Európában. Az európai muszlim közösségek differenciáltsága. Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézet, Aula Kiadó, 2010, Budapest. 130. p.
<http://docplayer.hu/4842326-Az-europai-muszlim-kozossegek-differencialtsaga.html>
Letöltés:2017.06.26.

⁵¹ Interjú a bicskei Menekülteket Befogadó Állomás igazgatóhelyettesével 2015 nyarán.

ellen irányult, akik majd érkezni fognak, most az idegenellenesség jelen idejűvé vált, alanyai konkrétak és szemben jönnek az utcán.

Mindezek együttes következménye lett másik fél kölcsönös rossz megítélése. Muszlimok és nem muszlimok rendkívül eltérően ítélnék meg több kérdést. A nem muszlim megkérdezettek többsége szerint az iszlám és a modern társadalom nem fér össze, még egymás mellett élve, párhuzamban sem, a muszlimok többsége szerint viszont igen. Az integrálódás kérdését is különbözően látja az őslakos populáció, véleményük az, hogy az idegeneket képteleneknek tartják a beilleszkedésre.

Németország közösségi fórumain az ott olvasható javaslatok többsége a bevándorlás feltételeinek szigorítását, az integráció akár szankciókkal való kikényszerítését, valamint a migránsoknak járó szociális juttatások csökkentését priorizálja. A szövetségi köztársaságban tehát formálódik az az intézkedéscsomag, amelynek lényege a bevándorlási kérdések megoldásának hangsúlyozása és annak beismerése, hogy az eddigi axiómák helyett új szakpolitikákra van szükség, melyek alakításában a nyilvánosság közérzete nem hagyható figyelmen kívül.